

ЎЗБЕК
ХАЛҚ
ИЖОДИ

ҚУП ТОМЛИК

ДОСТОНЛАР

НУРАЛИНИНГ ЁШЛИГИ

Айтувчи: *Бозор Омонов*

Ёзиб олувчи ва нашрга тайёрловчи: *Тўра Мирзаев*

Алқисса, андин сўнг Гўрўғлибек Чамбилбелга султон бўлди. Адолатнинг одил сўзю, барчани бир кўзда кўрди. Шунда Авазхоннинг таърифотин Гуржистон вилоятида деб эшитди. Гўрўғлибек савдогар тариқасида бўлиб, Булдур қассобнинг уйига бориб, Авазни кўрди. «Қўй бераман, қўзи бераман, ўғлингни ҳам ھяртиб юр», — деб майдонга олиб чиқиб, дарёнинг бўйига олиб бориб, ёшлик вақтида Авазхонни эндириб қочди, Чамбилга олиб келди.

Шунда Қорача полвон деган қирқ йигитнинг бири бор эди, шунинг Интизор деган қизи бор эди. Ул кўп бағоят соҳибжамол эди. Шу Интизорни Авазхонга беринг, деб совчи юборди. Иккови кўнишиб, ўртада тўй-томоша қилиб, Интизорни Авазхонга олиб берди¹. Авазхон қирқ йигитнинг ичида дов кўтарган паҳлавон бўлди. Зарби тошдан ўтдию, душманларни қон йиғлатди. Қақвон шаҳрининг шоҳини шоҳи Аббос дер эди, бориб шоҳи Аббосни филдан ағдарди.

Шундан кейин бунга бир ўғил берди, отини Нуралихон қўйди. Одам бўлгандан кейин² пинҳон ерда — ертўланинг ичида боқиб, икки йил ўқитди, саводхон мулла бўлди. Буни энди Гўрўғли ҳам билмайди, бошқа ҳам билмайди, Чамбилдан ҳеч зот билмайди. Шу пилла хўжа Ҳофизга тушган экан, қўлига Хўжа Ҳофиз китобини бериб:

— Бобонг Гўрўғлининг боргоҳига³ бориб кўриниш бер,— деди. Гўрўғлининг боргоҳидан ўта берди. Шунда Гўрўғлибек бу болани кўриб, боладан сўранг қани, бу кимнинг ўғли экан,— деб йигитларидан сўрапти:

¹ «Интизор» дostonида тасвирланишича, Интизор Исфиҳон шоҳининг қизи. Авазхон жуда кўп машаққатларни енгиб, уни Чамбилга олиб келади.

² Катта бўлгандан кейин.

³ Резиденция, турар жой.

Оқ юзига қора холлари келган,
Ҳайдарига қиммат тошлар тақилган,
Қўлида китоби — газал ўқилган,
Сўранглар, бекларим, кимнинг ўғлидир?

Дунёда бўлмади шўйла¹ фарзантим,
Бу дунёдан тополмадим роҳатим,
Кунба-кундин зиёд бўлди меҳнатим,
Сўранглар, бекларим, кимнинг ўғлидир?

Гўрўғли дер мени ҳайрон айлади,
Хаста қулман, канглим² вайрон айлади,
Йиғлатиб, кўзимни гирён айлади,
Сўранглар, бекларим, кимнинг ўғлидир?

Шунда Қорача полвон бобоси, ул ҳам билмайди,
эшикка чиқиб айтди:— Бола, кимнинг ўғли бўласан?

— Мен Авазхоннинг ўғли бўламан,— деди.

— Э, бола, рост айт, кимнинг ўғли бўласан?— деди.

— Авазхоннинг ўғли бўламан,— деди.

Қайтиб келиб Гўрўғлига айтдики:— Шул бачча
Авазхоннинг ўғли экан. Унда Гўрўғлибекнинг пешона-
сига болғанинг муҳраси билан солгандек бўлди.— Ҳай
дариг, ўз ўғлим бўлганда эди, шундай қилармиди эди,
етти ёшга кирибди, ҳануз менга кўрсатган эмас,— деди.
Шунда Гўрўғлининг Саид Аҳмад³ деган тоғаси бор эди,
ул Гўрўғлига қараб, бир сўз айтади:

Фарзандим деб қилдинг хизмат,
Қилган иши сенга миннат,
Ростин айтар Саид Аҳмад,
Англа, Авазнинг ўғлидур.

Ростин айтсам, кўнглинг қолар,
Қайси душманинг дўст билар,
Келбати Авазга келар,
Англа, Авазнинг ўғлидур.

Тоғанг билар, бешак вали,
Кўп йиғлама, эр Гўрўғли,
Дини ғалат, бошқа йўли,
Англа, жоҳилнинг ўғлидур.

¹ Ушанда.

² Кўнглим.

³ Бошқа дostonларда Аҳмад Сардор.

Ҳали сенинг дининг тутар,
Охир динингни тарк этар,
Куч олса, бошингга етар,
Англа, язиднинг ўғлидур.

— Дод, ўз фарзандим бўлса, шундай қип қўями, ҳажга кетдим,— деб салласини ерга уриб жўнаб кетди. Бора-бора: «Оға Юнусдан бориб бир дуо олайин»,— деб, Оға Юнус деган бир аёли бор эди, шунинг олдига кирди. Ул буни беҳуд кўриб:— Эй, Гўрўғли, қайда бо-раяпсан?— деди.

Гўрўғли айтди:— Авазхоннинг фарзанди ҳам етти ёшга кирибди, кўрганим йўқ. Бугун менга шундай кўриниш берди. Агар ўз фарзандим бўлса эди, бошдан — туғилгандан мени чақириб олиб бориб, ундай-бундай қилар эди.

Унда Оға Юнус айтди:— Ҳа, тўғри, ўз фарзандинг бўлса, йигирма ёшга кирганда ҳам кўрмасанг, кўнглинг ёздагидай. Бу бошқа бола учун сенинг аччиғинг келибди. Бунга ақлинг етмайди... Энди бу болага тўй қил.

— Ҳа, майли, тўй қилсам,— деб юра берди.

— Йўқ, бу боришингда борма. «Гурўғли мамлака-тидан кечиб, ҳажга кетган эди. Энди бунинг аёли наси-ҳат қилган экан, қайтибди. Бунинг ҳам аёли ақлли аёл экан-да»,— деб йигитларингга эътиборинг кетиб қо-лади. Тўй берурсан, тўйда йигитларингга ўн маҳал сар-по берурсан. Шунинг учун сарпо қилсанг, сарпони ўн маҳал берма, шу маҳал бер. Шунда сарпо машғулоти-да бўлиб, бирови ёқасига қарайди, бирови ўнгирига қарайди. Ҳаммаси у ҳушидан беҳуш бўлиб, бу гап ора-дан чиқиб кетади,— деди.

Шунда йигитларига икки қат, икки қат чиқариб тўн ёпа берди. «Гўрўғли нимага кетиб эди, нимага келди, нимага бизга тўн берди»,— деб ҳаммаси у ҳушидан бе-ҳуш бўлди. Шунда тўй бўлади, тўй шу мазмунда тар-қайди, шундай хизмат қилинглар, деб йигитларига тўй мазмунини айтаяпти:

Келса меҳмон, иззат-икром этинглар,
Маҳтал қилмай барин отин тутинглар.
Утирғизиб нозу неъмат тортинглар,
Келганлар хуш бўлсин тўйлар бўланда.

Қизу жувон тўйга келсин ҳимирдаб¹,
Созандалар сўзин чалсин гумурдаб²,
Жувон бачча неча алвон қимирдаб³,
Чавкилар⁴ чакилсин тўйлар бўланда.

Нафси ёмон баланд-пастга югришиб,
Топган молин олиб келсин ортишиб,
Қўпкаритоз улоқ чопсин тортишиб,
Хўп томоша бўлсин тўйлар бўланда.

Отлиқ-тўнлик дейиб беҳра⁵ кўрманглар,
Пиёда қалочга⁶ кейин берманглар,
Бирни яхши, бирни ёмон кўрманглар,
Ҳамма бирдай бўлсин тўйлар бўланда.

Гўрўғли дер шўйла қилинг хизматни,
Бажариб тутинглар улуг давлатни,
Хизмат қилиб, зарра қилманг миннатни,
Беклар, тилла беринг танга деганда.

Қўлимдан кетмасин, номус-орим бор,
Боз етқирар, менинг беруборим бор.
Ода бўлмас уч хазина зарим бор,
Хазинам сарф этинг тўйлар бўланда.

Шунда Авазхонга одам қўйиб айтиб келди.—Уғлинг-ни тўй қилсак, қайси-қайси элдан одам айтасан?—деди.

Унда Авазхон айтди:— Бир қашшоқ ҳам тўй қилса, одам йиғиб маслаҳат қилади-ку, бир маслаҳат қилаик.

Гўрўғлининг бўйни йўғонлиги тутдию ва лекин калласи қизиб кетди. Мискарларни топ деб зам қилди. Йигирма тўрт мискар бор эди, болғаси билан олиб келди. Мискарларга айтдики:—«Туя⁷ билан ошна бўлсанг, дарвозани катта қўйдиртир», катта-дуркун дастийёр тузат. Олти ойда ўн етти қозон тайёр қилиб берасан, ҳар қозонга ўн икки ботмон гуруч билан ўн саккиз қўйнинг гўшти кетсин. Айтганимдан зиёда кетса кетсин, кам кетмасин. Булар бу ишга маълум тайёрлик қилиб жўнади.

Унда Авазхонга айтдики.— Уғлингни халқ ичинда

¹ Ҳимирлаб, гумбурлаб, қимирлаб.

² Отлиқ ўйналадиган тўп ўйини.

³ Яхши, аъло.

⁶ Дарбадар.

⁷ Туяқаш, карвон билан демоқчи.

тўю тўнка сайр қилдириб қўйма, сўқ бор, ҳасид¹ бор; яхши келади, ёмон келади. Буни Полопон тоғига юборайлик. Мингта йигит топширайин, ҳаммасига милтиқ, найза берайин. Шу қишда шу Полопон тоғида истиқомат қилсин. Тўйинг ўтгандан кейин бориб ўғлинг билан бир шабихун² уриб келаман. Қани, ўғлингнинг ўзинг ўлган кунинг нишонани тутадиган нишонаси борми, йўқми?

Шунда Авазхон айтди:— Ўғлим ёш, душман таъади бермаса?

Гўрўғли айтди:— Тирик бўлсам, душмандан қўрқмагил.

— Андор бўлса, сиз зўрсиз,— деди.

Минг йигитга бош қилиб, Нуралихонни Асқар тоғига юборди. Кўчар солор³ деган бир иморат бригадири⁴ бор эди, унга хабар қилди, ул келди.— Уч юз йигитинг билан боргил, шу баччанинг кейнидан бориб, бир қўрғон тузатиб кел. Шу қишда Полопон, Асқар тоғларининг устига бориб, шу бачча истиқомат қилади. Агар қамчисининг ҳуруми⁵ ҳўл бўлса, мендан ёмонлик кўрма,— деди. Булар таъзим қилиб жўнаб кетди. Энди тўйнинг бу ёғини десангиз булар қила берсин, сўзни Нуралихондан эшитинг.

Шособит дегани бор эди, тўқсон олти мамлакатга амал берадиган шоҳ эди. Шособитнинг Қаҳрамон занги деган бир қўйган подшоси бор эди. Қаҳрамон занги Асқар тоғи, Сулдуз тоғи, Полопон тоғларини овлаб, буни кўриб: «Гўрўғли менинг устимга лашкар олиб келаяпти», деб ҳамма аскарларини, фуқароларини йиғиб, қўрғонга кириб, ўн икки дарвозаси бор эди, ўн бирини ўз кўзи билан беркитиб, бировига ҳамма тўпларини, милтиқларини ётқизиб қўйиб ётди. Бунинг билан ҳам тоқат қилолмай, ўзи билан қирқ курсинишин⁶ паҳлавонни олиб: «Подшо Собитга бормасам бўлмас, дардимнинг дармони шундан бориб ёзилмаса, ёзилмас»,— деб қалқон-тўшагини ғамлаб, Шособитга кетди, ўн тўрт кун йўл юриб, Шособитнинг дархонасига⁷ кириб борди...

¹ Ҳасад.

² Бунда тўсатдан ҳужум қилиш.

³ Солор — уруғ номи. Бу ерда лақаб бўлиб келаётир.

⁴ Бу сўз дostonнинг қадимий асосларида бўлмаган. Кейинги ижро давомида киритилган.

⁵ Урим.

⁶ Бирга ўтириб-турадиган маъносда.

⁷ Даргоҳ.

Ҳали-замон беҳабар ётибсанми,— деб Шособитга арзини баён қилаётибди:

Сунний эли соғу сўлимни олди,
Қовму қардошларим йиғлашиб қолди,
Қиёмат кунини бошимга солди,
Мен сенга суяниб келдим шул замон.

Лашкарини танидим сунний элидан,
Киши дариг бўлмас соғу сўлидан,
Бадар қочиб қутулганман қўлидан,
Бир бало чангига тушдим шул замон.

Қаҳрамон деюрлар, арзим айтайин,
Кўрган азобларим аён этайин,
Сен бормасанг, бошим олиб кетайин,
Мен сенга суяниб келдим шул замон.

Шособит дарров арзачи юбориб, бир лак лашкар жам қилди. То бунинг боргани, анинг келгани — ўртадан қирқ кун ўтибди. Бир вақт, айни саҳар чоғида Фирот маст бўлиб, қозиғидан айлана берди. «Душманнинг зарби ерга тушса, отнинг туёғидан маълум бўлади»,— деб Гўрўғлидан эшитгани бор эди. Нуралихон бориб отнинг бақайдан ушлаб, қулоғини тутса, булут кўчгандек, жаҳон нурагандек бўлиб, ердан душманнинг зарби келаётибди.— У, йигитлар, тўрканг¹, бизга ўлим яқинлашиб келди-ку,— деб йигитларини уйғотаяпти. Унда йигитлари:— Э, беғижон, туш кўрдингизми, бунча қўрқасиз,— деб кулаяпти.— Э, номард беклар, бошингизга таёқ текканда билурмисизлар,— деб булар ҳам яроғланиб:— Ҳайданг, Мозандарон деган бир дара бор эди, шу дарага келмай, биз дарани олсак — олдик, ютуқ бизники,— деди. Мозандаронга етганча йўқ эди, пасту баландни билмай Шособитнинг лашкари оша берди.

Шунда булар бир чеккага чиқиб, минг киши билан бир қочиб кетаси бўлди, бир урушаси бўлди. Йигитлари айтди:— Юринг, Гўрўғлига бориб хабар берсак, иложини шу кеп қилмаса, биз қилолмасмиз. Унда Нурали:— ...Ҳай, охир бир ўлим экан-да,— деб устига дўғиб кетди. Бир шаб-рўз², икки шаб-рўз уруш қилди-да, учинчи, тўртинчи кунида соғи-сўлига қараса, Нуралихоннинг

¹ Тура келинг.

² Кеча-кундүз.

ҳеч бир йигити кўринмайди. «Булардан жудо бўлдим чоғи»,— деб Асқар тоғининг бир чапига қочиб чиқди.

Шунда Шособит:— Гулшароб деган ўн тўрт яшар қизим бор. Қим шул баччани менинг қўлимга тутиб берса, шуни бераман, юртимнинг ярмини танҳо қип бераман,— деди.

Узулиги саксон газ, эни қирқ газ Сашоб деган бир паҳлавони:— Мен борайин,— деб келди.

— Сени от кўтаролмас,— деб манъ қилди.

Яна бир Нетар деган паҳлавони бор эди.— Мен борайин,— деб келди.

— Сени ҳам от кўтаролмас,— деди.

Юзлари қонсиз, жамъи юртга бориб жон оладиган жонсиз¹, азали имонсиз Қомтир деган бир паҳлавони:

— Мен борайин,— деб келди.

— Сен дуруст,— деди.

Кўктулпорни миниб. Нуралининг кейнидан қистай берди. Шособитнинг Кўктулпор оти Гўрўглининг Гироти билан Рум пойгасини уч маротаба таллашиб келган эди. Асқар тоғи билан Сулдуз тоғининг ўртасида бир дарё оқар эди. Шу дарёнинг устига от дўниб борган вақтида бу ёқдан қистаб борди. От дарёдан ирғиди, отнинг шамоли билан Нуралихон отдан ерга тушиб қолди. Шунда эсидан кетиб қолган экан. Қомтир келиб, Нуралихоннинг ўн тўрт ҳайдарини бураб-бураб тақимига босиб, юзинг-кўзинг демай қамчилай берди. Қамчининг аччиғи ўтгандан сўнг қараса, Қомтирнинг тақимида келаяпти. «...Ажалим етган бўлса, ўлдиради, ажалим етмаган бўлса мўйи танимни ҳам қилолмас. Гўрўглидан қўрқар эмиш. Қани, мен Гўрўглидан бир ҳикоят қилайин»,— деб айтаяпти:

Гўрўглибек келса, қилар тар сабош,
Бобом келмай мени озод айлагин.
Беҳбудин билмаган кунли қизилбош,
Бобом келмай, мени озод айлагин.

Тегишганда сонсиз қулга тегишар,
Бедовин хезлатиб кўп ишлар бошлар,
Ҳар йигити сонсиз билан савашар,
Бобом келмай, мени озод айлагин.

Қайғу-хатар келмас анинг сарига,
Иши ғазо эрди умри борида,

¹ Жосус.

Шул маҳаллар Сарчашмага дориса,
Бобом келмай, мени озод айлагин.

Нурали дер йўқдир сўзим ёлғони,
Пирим шери худо, ҳақнинг полвони,
Гўрўғлидир Чамбилбелнинг султони,
Бобом келмай, мени озод айлагин.

Қирқ йигитга тулпор бедов миндирар,
Халқ ичинда ел найзасин синдирар,

Бобом келмай, мени озод айлагин.

«Э, бунинг ўзи кичик бўлса ҳам гапи катта экан»,— деб шу аснода Шособитнинг олдига олиб борди. Шособит бунни кўриб, Қаҳрамон зангига қараб:— Шу бачча учун шунча тўполон қилиб ётибсанми? Оғзидан сутнинг иси келиб турибди,— деди. Нуралихоннинг «Ўзича билмади, балки душманнинг назари илмади. Неча озода, неча шаҳзода, неча зўрлар душманнинг қўлида ўлди. Ажалим етган бўлса ўлдирар, ажалим етмаган бўлса, мўйи танимни ҳам қилолмас»,— деб аччиғи келди... Араванинг шатагига бойлаб, пиёда ҳайдаб бораётибди... Битта айёр момоси бор эди, Шособитга айтди:— Шунча лашкарни шунинг оёғига қаратиб юргунча, араванинг устига миндириб кета берсанг, мамлакатингга олиб бориб, бир томоша берай десанг, бир жойни бузиб кетмади-ку! «Бунинг гапи маъқул»,— деб чечиб аравага солди. Бунда булар кета берсин, энди икки гап сўзни Чамбилдан эшитинг.

От қочиб борди. Нуралихоннинг онаси кунда шундай қараётиб, эди йигирма беш кун деганда, Чамбилнинг Оқдабон деган еридан бир ёлғиз отлиқ эна берди. Унг ёнига қаради, боласи кўринмади, чап ёғига қаради, боласи кўринмади. Авазхон хилватхонага кириб ётган ерида эшикка бориб, тортиб кираман деб эди, ичкаридан тортиб Интизорни киргизмади. Ичкарига киролмай, ташқаридан туриб, Авазхонга Интизор нима дейди:

Танҳо бунда ором ётиб,
Шоҳим ёлғиз келаяпти.
Қўйма мени йўл қаратиб,
Отанг ёлғиз келаяпти.

Бошинг кўтар бахти қорам,
Менда йўқдир зарра ором,

Иккимизда мотам, тўрам,
Отанг ёлғиз келаяпти.

Интизор дер арзим шулди (р),
Сабаб надир кейин қолди,
Хазон урди тоза гулди,
Борбон ёлғиз келаяпти.

Оқдалондан бериё ошиб,
Гардани хам, кифти тушиб,
Жудоликдин ақли шошиб
Шоҳим ғамгин келаяпти.

Авазхон буни эшитиб... Гўрўғлининг ёқасидан жуфт
қилиб ушлаб, Гўрўғлига нима дейди:

Ота дедим, тутдим сани,
Зор йиғлатдинг ҳар кун мани,
Нуридийдам, болам қани,
Хундоримсан, сан Гўрўғли.

Авазхон дер йўқ фарзантим,
Букилди қадди-қоматим,
Қолмади тоби-тоқатим,
Хундоримсан, сан Гўрўғли.

Ёлғизларнинг иши зордир,
Ғамдин ғамга гирифтордир,
Душман билан тилинг бирдир,
Хундоримсан, сан Гўрўғли.

Қани шунда аҳли дилим,
Вайрон бўлди мулку молим,
Хазон урди тоза гулим,
Хундоримсан, сан Гўрўғли.

Халойиқ, эшитинг сўзим,
Найлай, хор бўлди азизим,
Кўзимга кўринмас қўзим,
Хундоримсан, сан Гўрўғли.

Халқ ичинда мени шарманда қилдинг, деб Гўрўғли-
бек Авазхонга бир сўз айтаякан:

Сенга айтай дунё бино бўлганин,
Бул дунё кимларга вафо айлади.

Эшитиб кўрдингми вафо қилганин,
Бул дунё кимларга вафо айлади...

Бу дунёга барча келса керакдир,
Умид бирлан макон қурса керакдир,
Биров қолмай, ҳамма ўлса керакдир,
Бул дунё кимларга вафо айлади.

Нон бермаган яхши меҳмон ололмас,
Маъни билмай, киши макон ололмас,
Дард чекмаган бир кун дармон ололмас,
Бул дунё кимларга вафо айлади...

Авазхон айтди:— Менга рухсат берсанг, боламни
ўзим қараб келаман.

Унда Гўрўгли айтди:— Йўқ, мен аввал ваъда қилиб
эдим. Мен борда ҳеч ким тейилолмайди деб. Менга рух-
сат бер. Бир ой рухсат берди Авазхон.— Зиёдароқ рух-
сат берсанг керак эди,— деди.

Унда Авазхон айтди:— Бир ойни оз дерсан, ўн беш
кун сабр қилган киши ҳам яхши, ёмон эмас.

Гўрўглибек бир ой муҳлат олиб, мусаффо шаҳар-
ларни оралиб, шаҳри Бағдодга бориб, Нуралибекни
йўқлашга ор қилиб, қора норни кўрган борми, деб ўзи
жарчи бўлиб, чақириб юрибди:

Кўп шаҳарга бордим сўраб,
Тополмадим норим истаб,
Банди нуқра, тилла хатаб,
Қора нордин кўрган борми?

Кезарди Асқар даштида,
Юрарди карвон қўлинда,
Олтин айили белинда,
Қора нордин кўрган борми?

Ииғламоқ йўқчилнинг иши,
Тинмай оқар кўздан ёши,
Шойи-шабла жаҳазпўши,
Қора нордин кўрган борми?

Кўп шаҳарга бордим сўраб,
Тополмадим норим истаб,
Банди нуқра, тилла хатаб,
Қора нордин кўрган борми?

Бир момо:— Норингдан хабар берсам, нима берасан?— деди. Гўрўғлибек киссасига қўл солди, қўлига келгани тўқсон тўққиз тилла экан. Кампир айтди:

— Минг тилла берсанг айтаман.

Унда Гўрўғлибек айтди:— Э, аҳмоқ кампир, бир норнинг баҳоси минг тилла бўлмас-у, сенга мен суюнчига минг тилла берайми?!

Момо Гўрўғлига айтди:— Мендан илгари норингнинг баҳосини ўзинг биласан-ку! Нима қиласан мени аҳмоқ қил?!

— Минг тиллам ҳозир бўлмаса, нима қилурман?— деди.

— Мендан минг тилла қарздор бўл, берсанг— берурсан, бермасанг — қиёматда берурсан,— деди. Гўрўғлибек кампирдан минг тилла қарздор бўлди. Кампир норидан хабар бермоқда бир сўз дейди:

Фалак бузиб сани, кўнгил фалакни,
Кўзингдан тўкарсан мисли жалангни,
Нор деб йўқлаб келдинг ёлғиз жалангни,
Нор деганинг Нуралидир, султоним.

Айтгандан англадим сенинг сўзингни,
Жудалик бузибдир кўнгил-ўйингни,
Нор деб йўқлаб келдинг ёлғиз қўзингни,
Нор деганинг Нуралидир, султоним.

Бир жойдан топилмас болангнинг чоғи,
Улгунча кетмасдир айрилиқ доғи,
Сўзим бовар айла, султон Гўрўғли,
Нор деганинг Нуралидир, султоним.

Лашкар аросинда ўғлонни кўрдим,
Жонсизлик айладим, ёнига бордим,
Аввал ибтидоси отини сўрдим,
Нор деганинг Нуралидир, султоним.

Бобом келарми деб мендан сўради,
Афғон чекиб Чамбил сари қаради,
Кўзда ёши йўлда йиғлаб боради,
Нор деганинг Нуралидир, султоним.

Раҳм айлагин момонг айтган сўзига,
Анинг ёшин тўла кўрдим кўзига,

Банди бўлган Шособитнинг ўзига,
Нор деганинг Нуралидир, султоним.

Гўрўғлибек шу ерда ҳисоб қилди, йигирма беш кун бўлган экан. «Бир ойга бормасам, қайси оловга ўзини ташлар»,— деб шу ердан қайтди. Шунда Чамбилга яқинлашиб келган вақтида Авазхон дурбин билан қараб Гўрўғлини кўриб, ёв-яроғини олиб, олдига чиқиб кетди. Интизор қора сочини ешиб туриб, бул ҳам чиқиб кетди. Иккови бориб, ўнг жиловидан Авазхон ушлаб, чап жиловидан Интизор ушлаб, боласини сўрапти:

Болам учун йўқчи бўлган султоним,
Чаман ичра тоза гулим найладинг.
Сен эшитгин бечоралар афғонин,
Жисмим ичра ширин жоним найладинг?

Йўқчи бўлиб кетдинг душман элига,
Кўзларим термилди анинг йўлига,
На юз билан келдинг Чамбилбелига,
Ода бўлмас улуг коним найладинг?

Отим Авазхондир, сўзларим равон,
Дуруғ¹ айтма дединг менга, отажон,
Боласини сандин сўрар Авазхон,
Ода бўлмас улуг коним найладинг?..

Шунда Гўрўғлибек айтди:— Тез юрсак, тўрт кун, кеч қолсак, беш кун, мавлуд бўлиб жўнаймиз. Шособитга банди тушган экан, шунинг хабарини эшитдик.

Унда Авазхон айтди:— Йигитларим билан борсанг, боламни эсон-омон олиб берсанг, кўнглим тўлмас. Агар Фиротингни берсанг, кечани кундуз қилсам, боламнинг ўлганининг устига борсам, армоним қолмас... Ғам билан беғамнинг юрмоғи мушкулдир. Менинг йиғлаганим аларга ёқмас, аларнинг кулгани менга ёқмас. Йигитларинг хизмат қилар, охири миннат қилар. Менга қил хизмат ҳам даркор эмас, миннат ҳам даркор эмас. Қайси бутага ўт тушибдир, ўзи куйиб, ўзи ўчибдир.

Шунда Гўрўғлибек отдан тушиб, Фиротни созлар берди. Авазхон Фиротнинг устига чиқиб, келар-келмасин гумон, деб хўшлашайпти чоғи:

¹ Елгон.

Қиёматли қиблагойим,
Шоҳ Гўрўғли, хўш қол энди.
Ҳам улуғим, дуоғўйим,
Хон Гўрўғли, хўш қол энди.

Мен кетарман арзим айтиб,
Сен қоларсан мотам тутиб,
Келарманми борсам қайтиб,
Эй султоним, хўш қол энди.

Мени солдинг ўз динингга,
Манзил тутдим маконингга,
Рози бўл ошу нонингга,
Отам султон, хўш қол энди.

Худо хоҳласа келарман,
Етса ажалим ўларман,
Тонг-ла маҳшарда кўрарман,
Улуғ шоҳим, хўш қол энди.

Шунда бунинг билан хўшлашиб, нарироққа бориб қараса, Интизор келаяпти.— Қол,— деди.— Мен сендан қолмасман,— деди. Шунда: «Буни қолдириш учун икки оғиз сўз тимсоли айтайин. Қани, ақли бўлса, иш буюрсин»,— деб Авазхон ёрига нима дер экан:

Банда боқса ўз ҳолига,
Афсус қилмас аҳволига,
Шак келтирма ҳақ йўлига,
Ҳар иш бизга азалдандир...

Биров йиғлаб, биров кулмоқ,
Биров кетиб, биров келмоқ,
Бир ўлиб, икки тирилмоқ,
Бул ҳам, билгил, азалдандир...

Чин қоларини билиб, Интизор Авазхонни жўнатапти:

...Дуо қилсин қолган ёринг,
Қарам қилсин беруборинг,
Ҳар кун бўлган сен раҳбаринг,
Али ёринг бўлсин сенинг...

Истамбул шаҳрига борсанг,
Сайри қилиб, сайрон урсанг,
Агар топиб болам кўрсанг,
Зинҳор мандин салом дегил.

Жамоли ойдаин тўлган,
Ғунчадек очилмай сўлган,
Балога мубтало бўлган,
Елғизимга салом дегил.

Қон йиғлатар ҳар кун мани,
Кўрарманми боз ҳам ани,
Нуридийдамнинг равшани,
Азизимга салом дегил.

Интизор дер фармон бўлса,
Илож йўқдир ажал келса,
Сен боргунча болам ўлса,
Арвоҳига салом дегил.

Интизор дер, дод этарман,
Ҳар кун сени ёд этарман,
Келтир, кўзимга суртарман,
Нишонасин олиб келгил.

Шунда Авазхон жўнаб кетди. Иккими, уч кун чўл, йўл юриб, намозгар чоғи бориб, арkning дарвозасига отини бошқарди. Бошида кулоси бор, кифтида кади-мудбақ, жандаси бор, [қўлида] сўтаси бор, бир кўгала соқоли бор бобо туриб, Авазхоннинг жиловидан ушлаб, Авазхоннинг ҳуснига боқиб, бир сўз айтади:

Паҳлавонсан, турфа ҳайбатлик,
Қоплонюрак, шерсифатлик,
Кесар қилич, араби отлик,
Қайдадир жойларинг санинг?

Гул юзингга кўзим тушар,
Кўрганимда ақлим шошар,
Қоматинг Авазга ўшар,
Қайдадир жойларинг санинг?

Кўргандин бўлдим беқарор,
Билмам жойинг қайда бўлар,

Бобониёз савол сўрар,
Қайдадир жойларинг санинг?

Дуогўйинг эрдим ўзим,
Бовар айла менинг сўзим,
Қурбон бўлай сенга, қўзим,
Қайдадир жойларинг санинг?

Бобога арзи холини бир-бир баён қилиб, Авазхон
бир сўз айтади:

Кезар эрди кўҳи¹ Асқар дашида,
Минг йигит ҳамроҳи бордир қошида,
Нишонаси — ўн тўрт ҳайдар бошида,
Ани истаб келдим бўйла жойлара.

Авазхон дер сенга айтар корини,
Хабар бер боламнинг йўқу борини,
Мен борайин, айтгил копар зўрини,
Бола истаб келдим бўйла жойлара...

Отим Авазхондир, сўзларим равон,
Дуруғ айтма, деди менга, бобожон.
Боласини сендин сўрар Авазхон,
Жудоликдин келдим бўйла жойлара.

— Эрта пешин келсанг, болангнинг ўлганига келар
эдинг... Икки забардаст ёқасидан судраб, бири елкаси-
дан тутиб, баланддан пастга олиб борадир. Мен ғофил-
лик билан орқасидан кўриб қолиб, бу қизни нима деб
судраб юрибди, деб ҳанг-манг бўлган эдим. Энди бил-
дим, шул сенинг ўғлинг экан.

Авазхон кўзига ёш олиб:— Қайси вақт доҳили чи-
милдиқ бўлса, сочини оламан, деб қўйиб эдим,— деб шу
ердан ҳарба қилди.

— Йўқ, сабр қил, душман беш тош йўл эмас, ўн тош
йўл эмас. Ундан зўрлик билан боламни айириб ола-
ман, деб эътимод қилма... Сен ёлғизсан, сирингни фош
қилма,— деб дарвозанинг бир тарафига Ғиротини бер-
китиб, иккови гурунг қилиб ўтириб эди, бир маҳрам
югуриб ўтаберди, унга Авазхон:— Қайда борасан, тўх-
та,— деб тўхтатди.

¹ Тоғ.

Айтди:— Шособитнинг Зилолойи Басра деган паҳлавони бор. Мен шу Зилолойи Басрага бораман. Кунда унинг ҳар кунлик моянасини берар эдим, бугун моянасини берганча йўқ эдим, ўзини кенгашга олиб келаман. Эртага Нуралихонни дорга тортади.

Унда Авазхон айтди:— Менинг арзимни бориб шохингга айтгил, сўнгра у ёққа борасан.

— Сендақа кишиларнинг сўзи менинг шохимга олти ойда ҳам етмас,— деди.

— Сен мени назарингга илмадингми?— деб қиличини суғуриб, силтаб юборди, бошини олиб кетди.

Шособит:— Зирак кетиб эди, келмади,— деб яна бир маҳрамни буюрди. Бунинг оти Чипак эди, югуриб ўтаберди.

Бунга ҳам:

— Қайда борурсан?— деди.

— Зилолойи Басрага борурман,— деди.

— Менинг арзимни бориб шохингга айтгин, бўлма-са, ўлдирурман,— деди.

Душман Зиракнинг мурдасини кўриб, гарданини ҳам қилиб турди. Авазхон бир тарсаки урди. Бояги маҳрам Шособитнинг олдига боргунча неча йиқилиб турди. Шособит бунинг афтини кўриб:— У, қурумсоқ, сенга нима бўлди?— деб кула берди. Жавоб беролмай, қалтираб туролмай, бошида ҳуши йўқ, йиқилиб қолди.— Бор, олиб бориб устини оғир ёпиб қўй, қайси вақт ўзига келса, олиб келасан,— деди.

Улар бориб устини ёпиб қўйди. Ҳар замон тушига Авазхон кириб, кўрпани кўтариб қочмоқ билан бўлди, булар кўрпани ўраб босмоқ билан бўлди. Шундоқ қилиб, ярим кечанинг нарёғида бадани терлаб, душман ўзига келди. Маҳрамлар қувлаб олиб борди. Шохи сўрапти, маҳрам жавоб берапти:

Дарвозада бориб кўрдим бир киши,
Мен анинг чангига тушдим, шул замон,
Ҳеч шаҳарда йўқдир андак¹ зўр киши,
Бир бало чангига тушдим шул замон.

Йўлимдан қайтмасам, қилич соларди,
Мен келмасам, анинг ўзи келарди,
Магар келса тожу тахтинг оларди,
Бир аждар чангига тушдим шул замон.

¹ Анингдек.

Ўзи забардастдир, йўлбарс сини бор,
Яроғи яланғоч, юзда қони бор,
Қиличи қўлида, белда қини бор,
Бир аждар чангига тушдим шул замон.

Чипак айтар ани кўриб келарман,
Эшитсин деб сенга боқиб йиғларман,
Зарбасидан мен тузалмай ўларман,
Бир бало чангига тушдим шул замон.

Билгил, Аваз дарвозани тутибдир,
Ачкиқ боқиб, бежой ситам ютибдир,
Кўриб келдим Зирак ўлиб ётибдир,
Бир аждар чангига тушдим шул замон.

Хабар олгин, соғу сўлдин келмасин,
Аждар каби сенга заҳар солмасин,
Магар Али авлодидан бўлмасин,
Бир аждар чангига тушдим шул замон.

— Аждар дамига тушдими-а? Менинг вақтимда бундай одам келолмайди. Ур қурумсоқни,— деди. Икки душман уриб-уриб юборди.

Шунда Авазхон Бобониёздан сўради:— Ўғлимни бориб бир кўриб келай.

Унда Бобониёз айтди:— Зиндон ичинда бандини кўриб, нима ҳосил қилурсан?

Авазхон айтди:— Баччамнинг саводи чиққан эди, масъалага амал қилган бўлса, дунёнинг вазмини бошига тушса, парво қилмас. Агар масъаладин беҳабар бўлса, ўзини бой бергани. Бир чоғлаб келайин.

— Андоқ бўлса... боҳабар бўл, ўғлинг чоҳнинг ичида, оғзига катта қоратош қўйгандир. Сен тошга андармон бўлган маҳалда шашбар билан урмасин,— деди...

Авазхон бориб чоҳни очди, чоҳнинг ичидан бир шуъла чиқди, мушки анбар иси кўчаларни муаттар қилди... Чоҳнинг устидан туриб, ўғлига қараб, бир сўз деди:

Чоҳнинг ичи бўлиб жойинг,
Шукрилилло, кўрдим рўйинг¹.
Қурбон бўлсин қиблагойинг,
Сени излаб келдим, болам.

¹ Юзинг.

Кеча-кундуз йўллар юриб,
Тоқатим йўқ сени кўриб,
Мисли қоплондек оқ уриб,
Сени излаб келдим, болам.

Авазхон дерлар мани,
Излаб келдим, қўзим, сани,
Кўзинг оч, отангни тани,
Сени излаб келдим, болам.

Менинг ҳолим қилма батар,
Бир ўзингга кўддир хатар,
Ғафлат бўлма, бошинг кўтар,
Сени излаб келдим, болам.

Бачча отаси қичқирганда, отаси эканини англади.
«Жойимни кўрса, меҳри писар¹, меҳри падар² отам
кўрқмасин. Гўрўғли келса эди, йиғласамми, кулсамми,
ғам емас эдим. Ёлғиз келган бўлса, қўрқар. Уз фикрим-
ни қўяйин, ўз элимдан сўрайин»,— деб отасига қараб
салом қилди. Авазхонда тобу тоқат қолмади. Нурали-
хон бетоқат бўлганини билиб, отасига бир сўз айтаяпти:

Шукур, ота, кўрдим сени,
Хабар бергин элларимдин.
Йўқ армонинг, кўрдинг мени,
Хабар бергин элларимдин.

Ҳақдир менинг меҳрибоним,
Излаб келган, отажоним,
Сен менинг тахти жаҳоним,
Хабар бергин элларимдин.

Ғўч йигитдир номус-орли,
Бир забардаст комил пирли,
Саваш кунда зулфиқорли,
Хабар бергин элларимдин.

Гўрда яратди худойи,
Чамбилбелнинг улуғ шойи,
Сендек марднинг қиблагойи,
Бобом Гўрўғли омонми?

¹ Уғил.

² Ота.

Рустамча бордир ҳайбати,
Тухми душманнинг офати,
Гўрўглининг қирқ улфати,
Хабар бергин элларимдин.

Баробари бошли-бошли,
Тоғлари бор сапил тошли,
Йигити Рустам сабошли,
Хабар бергин элларимдин.

Юз кўришдинг бизнинг билан,
Сўрашайлик сизнинг билан,
Қатта-кичик, хурди-калон,
Хабар бергин элларимдин.

Ҳасратимдин қонлар ютган,
Нурали деб мотам тутган,
Кўзда ёшин жайхун этган,
Ул каъбам — онам омонми?

Қарилари ширин сўзли,
Жувонлари турфа нозли,
Қизлари бор жоду кўзли,
Хабар бергин элларимдин.

Шунда Авазхон:— Бир нечалар ўз қадрини билмас, кишилар сени сўрамаса, сен уларни сўраб нима қилурсан?— деди.

Нуралихон айтди:— Улар ўз қадрини билмайдию, кишининг қадрини на билсин? Улар сўрамаса ҳам, биз сўрадик, айб эмас. Душман устимизга борди, минг йигитим шаҳид бўлди. Ўзим банди бўлдим, келтириб шу чоғга солди...

Авазхон баччанинг таваккали тоби бор экан, душмандин изо егани йўқ экан, деб ўғлонига нима дейди:

Кулли душман жам бўлишиб келмасин,
Атрофингни сонсиз одам олмасин,
Мен хастага турлик армон қолмасин.
Келдим, болам, сени озод айлайин.

Бунда мени бунча хору зор этма,
Шул дам дийдорингга интизор этма,
Бир ёлғиз отангни бунча йиғлатма,
Келдим, болам, сени озод айлайин.

Қўлини узатгил тутай қўлима,
Авазхон дер олиб кетай элима,
Сени олиб борай Чамбилбелима,
Келдим, болам, сени озод айлайин.

Нуралихон отасига нима дейди:

Улимдан қочмоқлик нодоннинг иши,
Ҳақдин амр бўлмай ўлмас ҳеч киши,
Чоҳ ичинда чилтан кўзинг йўлдоши,
Бул кун менга қочмоқ ордир, отажон!

То ўлгунча бирдир ҳақиқат сўзи,
Ё шаҳид ўларман, йўқса мен ғози,
Балога сабр этдим, қазога рози,
Бул кун менга қочмоқ ордир, отажон!

Минг йигитим ўлди душман қўлида,
Мен ҳам шаҳид ўлай алар йўлида,
Учиртириб юрай Чамбилбелида,
Бул кун менга қочмоқ ордир, отажон!

Нурали дер ажал боличмасам,
Орим битмай ширин жондин кечмасам,
Ўрда ичра шоҳнинг қизин қучмасам,
Шартим бирдир, қочмоқ ордир, отажон!..

Авазхон тошни чоҳнинг оғзига қўйиб кетди. Эртага чошгоҳдин сўнг мирғазаблар келиб арғамчи ташлади. Арғамчи келиб баччанинг кифтига тегиб турди. Бачча арғамчига қарамади... Душманлар:

— Банди!— деб қичқирди.

— Нима дейсан?— деди.

— Шособит келсин деди.

— ...На деб ул келмай, мен бораман,— деди.

— Чиқ, эй қурумсоқ,— деб душманлар сиёсат қилди.

— Кучинг етса, кириб олиб чиқ, бўлмаса чиқмасман,— деди.

— Қани, чиқмаганингни кўрайин,— деб чор кунжа¹ ғиштдан чоҳга ташлай берди... Тош ҳавога кўтарилиб кета берди. Бир вақт ҳаводин тош ёғди. Боши ёрилган қайси, тиши синган қайси, ўлган душмanning сони бўлмади.

¹ Тўрт бурчакли.

Душманлар тош ташлашни манъ қилиб, Қайсар полвонни айтиб келди...

— Кучинг етса кириб олиб чиқ, бўлмаса чиқмасман,— деди.

— Қани чиқмаганингни кўрай,— деб Қайсар чоҳнинг ичига ўзини ташлади. Бул тушиб қаддини рост қилгунча, бу ҳам халқумидан маҳкам ушлади:— Юрт ўзимники, деб ҳамма ишни сен қиласанми ёки бизга ҳам бир навбат берасанми?.. Ол, душман, қўлингни ол!— деб бачча отиб юборди.

Баччағар шоҳ Қайсарни яхши кўрар эди, мойнани ҳам кўп берар эди. Булар бориб, Қайсарнинг қўлини узиб ташлади дегандан аччиқланиб айтди:— Уч-тўрттанг бир бўлиб қўлини узиб олибсан.

— Эй, шоҳим, ёлғон бўлса, лот-манат урсин,— деди.

— Андоқ бўлса, энағар зўр экан. Бор, Ойпарани айтиб кел!— деди.

Гулшаробнинг саксонга кирган бир момо айёри бор эди. Ойпарага хабар қилди. У кийикдек диркиллаб шоҳнинг хизматига келди:

— Бизга нима хизмат?— деди.

— Бандини чиқариб берасан,— деди.

— Андоқ бўлса, менга фурсат берасан,— деди.

— Ҳа, нима қиласан?— деди.

— Мен бориб ўзимга оро бериб келаман,— деди. Яхши-яхши либосларни кийиб, либоси ялтираб шоҳнинг олдига келди.— Кўрса, мени ҳам отиб юборади. Оёғимдан боғлаб солинг, баданим очилиб қолсин,— деди. Оёғидан боғлаб чоҳга солди. Мунчоғини босиб, калла кийимнинг ичида қолиб, қорни тўмпайиб, момонгиз бир нима деб авраб борапти:

Ёмон йўлга юрар эрдим,
Неча жойга борар эрдим,
Сенинг каби банди бўлдим,
Мен ҳам банди бўлиб келдим.

Қўймади, тутиб олдилар,
Сен каби чоҳга солдилар.
Шоҳимиз ғазаб қилдилар,
Мен ҳам банди бўлиб келдим.

Чоҳ ичида ётган бачча,
Тар очилган тоза ғунча,
Ҳамроҳингман кундуз-кеча,
Мен ҳам банди бўлиб келдим.

Чоҳ ичинда ётган ўғлон,
Бунда банди бўлиб келган,
Қайсарни ўлдирган полвон,
Мен ҳам банди бўлиб келдим.

Чоҳга ётарсан биз билан,
Ишрат қилурсан қиз билан,
Бўсалар берарман ноз билан
Мен ҳам банди бўлиб келдим.

Келгин, банди, кўришайлик,
Бир-бировни сўрашайлик,
Ойпора дер талашайлик,
Мен ҳам банди бўлиб келдим.

Бачча шундай қаради, баччанинг кўзига бир чангал тупроқни урди. Баччанинг икки кўзи тупроқдин тўлди, бачча икки кўзи билан бўлиб қолди. Ипак тўри бор эди, бир қўлига олиб бораётир эди, ипак тўрни баччанинг бошига ташлади, мулойим ипак тўр баччанинг бошига тушди. Қўлини ёзгани қўймай, боғлаб узатди. Ярим танаши чоҳдан чиққан сўнг бўйнига ғул солиб, қўлига кунда уриб, каркнинг¹ устига миндириб, каркнинг остини арқон солиб боғлади.

Шоҳнинг Нигиной ва Гулшаробой деган икки қизи бор эди. Икковининг қирқ қиздан саксонга қиз тобили² бор эди. Нигиной ўн еттига кириб эди, эрга бериб эди, Гулшароб ўн тўртда эди, эрга берганча йўқ эди. Шосупанинг устида қарашиб туриб эди, буларни кўриб, юрагига бир парча ўт тушгандек бўлиб, опасининг биқинига туртиб, бир хилватга ўзини айрим тортиб, опа, ёринг бўлса анов кишидак, деб турибди чоғи:

Ажаб турфа кўрдим сунний баччани,
Опа, ёринг бўлса ана кишидак,
Эмди барбод айлай кундуз-кечани,
Опа, ёринг бўлса ана кишидак.

Гўё тортиблар ақлимни олди,
Дунёнинг койиши бошимда қолди,
Ошиқлик савдосин бошимга солди,
Опа, ёринг бўлса ана кишидак.

¹ Туя.

² Тобе бўлган; каниз.

Қошлари қорадир, кўзлари қора,
Ани кўриб бағрим бўлди минг пора,
Жамолини кўринг, ўзимдан тоза,
Опа, ёринг бўлса ана кишидак.

Қорасочи яғринига ешилиб,
Бир ҳужрага кирсак бирга қўшилиб,
Ани кўриб менинг ақлим лол бўлиб,
Опа, ёринг бўлса ана кишидак.

Гулшароб дер жоним қурбон этайин.
Агар озод бўлса ҳамроҳ кетайин,
Опа, ёринг бўлса ана кишидак.

Отамнинг олдига йиғлаб борайми,
Берса ўтимини, тилаб олайми,
Ўғлон учун ўзим бошим берайми?!
Юринг, қизлар, бир кўрмакка борайлик.

Дор остида бориб ҳуснин кўрайин,
Чаман гулистонни сайрин қилайин,
Ўғлон учун ўзим бошим берайин,
Юринг, қизлар, бир кўрмакка борайлик.

Отам новмуд¹ нечук банди қилибтур,
Тақдир тортиб ақилимни олибтур,
Жамолини кўринг, мандин қолибтур,
Юринг, қизлар, бир кўрмакка борайлик.

Опаси айтди:— Киши бандини ҳам орзу қиламикан?!
Пастда Гулшаробнинг бир ҳужраси бор эди, гир атрофи катта токча эди, барининг ичи тўла бўғча эди. Қиз ечмоққа сабр қилмай, пичоқ билан қийта-қийта қилиб ташлади. Анинг ичидан тоза-тоза либосларни олиб, сайлаб кийди. Етти қат-саккиз қат қимматбаҳо зарбобларни кийибди... Пахта тикқан қанордай бўлиб шунда кия берди... Турлик-турлик мунчоқларни гарданига тақа берди, қошига ўсмасини чака берди, юзига суркисини сурта берди, қирқин қизларнинг кейнидан югуришиб кета берди. Шундай қилиб, қизларнинг олдига тушиб, серкадай сакраб кета берди. Шунда Нуралихон аларни кўриб, аларнинг шаънига нима дейди:

¹ Ноумид.

Томошага чиққан турли жувонлар,
Сизлар кетмай, қайтиб келсам керакдир.
Душманларнинг бу кун охир замони,
Лашкарига талон солсам керакдир.

Хуснингни кўрсатиб, ақлимни олиб,
Келганман ошиқлик савдосин солиб,
Урда ичра шоҳ қизиман қўшилиб,
Сайри қилиб, сайрон урсам керакдир.

Келтирди бўйнимга заррин сим қоқиб,
Неча кун сийнамга оловлар ёқиб,
Мен назар айласам, ҳар тараф боқиб,
Муртазонинг руҳин кўрсам керакдир.

. I I I I I
Кўчаларинг қизил қона тўлдириб,
Зулм билан Шособитни ўлдириб,
Истамбулни вайрон қилсам керакдир.

Неча кун йиғладим, дилим қаро-да,
Нуралини ҳақ еткурсин муро-да,
Чамбилбелга қайтиб қилсам ирода,
Насиб бўлса элга борсам керакдир.

Шунда ўғлонни каркнинг устидан йиқитиб олиб,
саккиз жаллод бошлаб навбатма-навбат пичоқ олдириб
турди... Авазхон олдинги сафга ўтиб, боласига назари
тушиб, қараб тоқат қилолмай, оҳ деб отнинг гарданига
ўзини ташлади. Шундаёқ камлиги, ёлғизлиги дард қи-
либ, Гўрўғлини йўқлаяпти чоғи:

Ота дедим сени, болам демадинг,
Сабаб надир бирор шафқат қилмадинг,
Булутдай давр уриб ҳозир бўлмадинг,
Бу кун менга даркор бўлдинг, Гўрўғли!

Ғазо истаб ҳар шаҳарни кезардинг,
Тиклашган ғанимнинг бошин узардинг,
Маст бўлган норлардек сафлар бузардинг,
Мен хастага даркор бўлдинг, Гўрўғли!..

Шунда жаллодларга ҳукм қилди... Саккиз жаллод
навбатма-навбат пичоқ урди, кесмади. Андин сўнгра
Шособитнинг ўғли Шоаббос дарғазаб бўлиб:

— Бор, олмосни ясатиб, заҳардин сув ўриб кел,— деди.

Шу маҳал [Нуралихон] қарай деса, душманлар бошини босиб турибди. Кўзининг қир таги билан қараб, Гиротнинг туёғидан таниди. Шунда башорат бўлганини отасига маълум қилиб, Нуралихон бир сўз айтмакчи:

Арзим эшит қиблагоҳим,
Меҳрибоним, отажон,
Шу Гўрўғли шул замон,
Бўлди худойим меҳрибон.

Бир бошимга раҳм қилди
Қодир ўзи бемакон,
Қудратидин жилва берди
Кўзима икки жаҳон...

Нурали дер пирни кўриб қилди бу кўнглим хуруш,
Ғазо истаб ғайрат билан қилдим Чамбилдин юриш.
Оҳ уриб майдон аро Рустам каби солсам уриш,
Мен ҳам бунда қўлим боғли, энди сизга на туриш...

«Икковимизни бир от олиб кетолмас»,— деб от тараддудини қилди. Шоҳнинг ўғлининг остида Кўктулпор деган оти бор эди. Авазхоннинг калта паранг деган милтиғи бор эди, тирбанд қилиб тўхтаб эди. «Энди менга андишани ким қўйибди»,—деб унинг кўкрагидан шундай «бабап» деб қўйиб юборди, кўкрагидан тегиб, орқа пуштидан чиқиб кетди. «Оҳ», деб бежон бўлиб, оғзи бирлан ерга йиқилди, манглайи қирга тегиб, калласи ёрилди. От қоча берди, Авазхон отни қува берди. Бора-бора от бир чагинди, чагингандан баробари жиловидан ола келди... Душманлар туш-тушга қочиб кетди.

Дарров олиб келиб Кўктулпорни кўндаланг қилди. Бачча сакраб жойидан турди. Бир кишининг асбобини Чамбилдан олиб келиб эди, олдига ташлади. Бачча дарров олиб кийди. Шунда булар кун чиқар растага буриб бораётир эди, кўчада қизу жувонлар келаяпти. Авазхон олдинда эди, қарамай ўтаберди. Нуралихон кейинда бировини кўриб:— Э, ота, отнинг бошини қайтар, бу ерда гул очилиб қолди, битта-битта олиб, искаб кетайлик,— деди... Шунда Авазхоннинг ҳам назари Гулшаробга тушди, кўп қизнинг ўртасида унинг ҳусни бошқа тариқа бўлиб келаяпти. «Шу ё саркардасининг қизи чиқар, ё подшосининг қизи чиқар. Чамбилбелга бул ҳам

бир нишона», деб билагидан ушлаб, Фиротнинг сиртига олиб, кета берди...

Саркардалар арз қилдики:— Авазхоннинг ўзи келган экан, ўғлиниги ўлдириб, Кўктулпор отини олиб, ўзининг ўғлини миндириб кетди. Уларнинг гапи соб бўлганча йўқ эди, қирқин қизлар ҳам:

— Қирқимизнинг ўртамиздан қизиниги ҳам олиб кетди,— деб йиғлаб борди. Гўрўғлибек мард, қўймас, уч лак лашкарни олиб бориб, шаҳрини хароб қилиб, тупроғини ғалвирдан ўткармасам бўлмас, деб арзачи қўйиб юборди. Бир ярим минг аскар жам қилиб, Авазхоннинг кейнидан қистади. Булар шу қочгандан қочди, ўн икки кун деганда Истамбул шаҳридан чиқиб кетди. Бу шаҳардан чиққандан сўнг қирқ кечаю қирқ кундуз қочди. «Чамбилгача қочиб бориб турарсан-ку!»— деб қорама-қора бўлиб, ўқ узиб босиб кета берди.

Шунда ҳам оч, ҳам сувсиз, Авазхоннинг тили оғзига сиғмай келаяпти... Гўрўғлини, Интизорни ва қирқ йигитларини йўқлаб бир сўз айтайкан чоғи:

Арзим айтай, Фирот, сенга,
Бул балодин қутқар мени,
Бир надомат кундир менга,
Шул балодин қутқар мени.

Гўрўғлининг омонати,
Райҳон араб хоназоти,
Қон йиғлар қассоб фарзанти,
Бул балодин қутқар мени...

Сафар қилдим олис йўлга,
Боқа билмам соғу сўлга,
Талаб қилдим Чамбилбелга,
Манзилимга еткур мени.

Гўрда яратди худойи,
Чамбилбелнинг улуғ шойи,
Мендек марднинг қиблагойи,
Гўрўғлига еткур мени.

Мен ҳам истарман аларни,
Алар йўқлар бу кун мани,
Қирқ йигит ҳамроҳим қани,
Бекларимга еткур мени.

Авазхон дер шулдир зорим,
Қолмади сабру қарорим,
Ҳасрат билан қолган ёрим,
Севаримга еткур мени.

Яна уч кечаю уч кундуз қочди. Шунда бир дара бор эди, бу дара кўп обод дара эди. Мезон ўрталаган вақти эди... Булбуллар сайраб, какликлар чақ-чақ уриб, ҳар қуш бир турда сайраб турибди. Авазхон буни кўриб, андаккина хуш келиб... шунда қўнди. Қизни астагина кўтариб олиб, бир тошнинг устига қўйди. Қиз бечора қирқ қулоч сочини яғринига ташлаб, нўғой ковушини кийиб, сарчашмага бориб, сув ичиб, оғзини чайиб, юзини ювиб ўтирди...

Ғиротнинг эгарини, юганини олиб, сарчашмага қараб ҳайдаб юборди... Авазхон тўнини ечиб, қизни анинг устига ўлтирғизиб, тиззасининг устига бош қўйиб, томонининг тагига қараб ёта берди. Намозшом уйқуга кетди, ярим кечадан ўтиб, сағал тонг отди, бир хил туш кўриб, ҳали ҳам уйғонгани йўқ. Душманнинг карнай-сурнайи кела берди. Гулшароб ҳасрат қилди: «Ҳай, дариг, отамнинг қўлига гирифтор бўлса, ҳайбати сиёсат билан тўпнинг оғзига боғлар...» — деб зор-зор, чун абри навбаҳор йиғлаб, Гулшароб Авазхонга нима деяпти чоғи:

Йўлбарс каби жойдин турсанг қўзғолиб,
Ҳар тарафга ҳайбат қилсанг на бўлди?
Ингра даштга назар солиб кўз боқиб,
Ҳар тарафга ҳайбат қилсанг на бўлди?..

Тур, ғўччоғим, қилма бул ерда ҳаял,
Балоларни англаб бўлдим беҳаёл,
Иложим йўқ эрди, бир хаста аёл,
Ўз ҳолингни ўзинг билсанг на бўлди?

Ғафлат қилсанг атрофингга айланар,
Зулм билан икки қўлинг боғланар,
Раҳм қилмас, ўлдирмакка чоғланар,
Хабар топмай, пано бўлсанг на бўлди?..

Гулшароб дер муҳтож эрдим қўлингга,
Барҳақ билиб тушдим тўғри йўлингга,
Кўп ҳавас айладим Чамбилбелингга,
Венуқсон жойингга борсам на бўлди?!

Унинг билан ҳам уйғонмади. Гирот жонивор Авазхоннинг бош тарафидин ўтиб, оғзини қулоғига қўйиб, бир кишнаб эди, сесканиб жойидан туриб, қизнинг бетига қараса, қизнинг кўзидан шашқатор ёш оқиб боради.—Э, баччағар, қурумсоқнинг қизи, нимага йиғларсан?— деди.

— Э, жоним, душман босиб келди-ку!— деди.

Унда Авазхон айтди:— Босиб келиб нима қилди?! Чамбилбелга тўққиз кун йўл қолибди.

Шунда бир нарса ярқиллаб кетди. Нима деса, Нуралихон душманнинг олдига пешвоз чиқиб, уриш қилапти. Бул ҳам уриб-сўкиб бориб узангига оёқ қўйди. Қиз бечора бориб:— Мени бирёқли қилиб кетинг,— деб икки оёғига тармашди...

Авазхон қизга:— Ўзингни бир тошнинг устига қўяй; отанг олсин қани, дилимнинг орасталигини эшит, деяпти:

...Ишини таваккал этди,
Раббано деб наъра тортди,
Кўп лашкарга пешвоз чиқди,
Томоша қил полвонимни.

Шулдир менинг кирдикорим,
Ғазо эрмиш кориборим,
Душманларда қолмас орим,
Кўрган энди олганингни.

Беҳуда тўкма кўз ёшинг,
..... : : : : ! !
Келган қовму ҳариндошинг,
Кўр томоша қилганимни.

Авазхон дер кетсаю ҳол,
Фармон билан келса мажол,
Армон билан етса ажал,
Кўргин шаҳид ўлганимни.

Асқар тоғидан кўп (лашкар) ҳам тўкилди, бу ёқдин Авазхон ҳам... бир наъра урди. Отасининг нолиш қилганини эшитиб, Нуралихон ҳам бир наъра урди...

Гиротнинг кишнагани Гўрўғлининг ёри Оға Юнуснинг қулоғига етди. Чаррос уриб бориб, Авазхоннинг энаси Гўрўғлига нима деяпти:

Уч ой бўлди менинг бедор бўлганим,
Али деб довуши келди боламнинг.
Сен эшитгин бечоралар афғонин,
Йўлда қолди, олиб келсанг на бўлди?

Сомсиз бордир ашинг соғу сўлида,
Жоним қурбон бўлсин кўзда ёшида,
Наъра тортар бир ўтарнинг бошида,
Йўлда қолди, олиб келсанг на бўлди?

Шулдир сенга муштипарнинг айтгани,
Олти ойдир болам сафар кетгани,
Жоним олди алар наъра тортгани,
Сен аларга ҳамдам бўлсанг на бўлди?..

Сабаб шулдир йиғлаб келди наризот,
Сен бормасанг бўлди анга қиёмат,
Одам каби довуш қилди ҳайвон от,
Украниб отингнинг довуши келди.

Қирқ йигитинг жам бўлишиб келсалар,
Отга миниб, қўлга яроқ олсалар,
Мулла Хўжа дуо қилиб қолсалар,
Асқар тоққа сафар қилсанг на бўлди?

Гўрўглибекнинг уч юз олтмиш икки зинапоялик
кўшки бор эди. Кўшкининг устига чиқиб йигитларини
йўқлаяпти:

Йигитларим, эшит сўзим,
Сафарим бор Асқаргача
Менга армон кетсам ўзим,
Юринг, беклар, Асқаргача!

Шул замон йўлга тушайлик,
Гайрат билан айтишайлик,
Юз тобламай¹ савашайлик,
Юринг, беклар, Асқаргача!

Гўрўгли дер арзим шулди (р),
Сабаб надир кейин қолди?
Кетганлардин хабар келди,
Юринг, беклар, Асқаргача!

¹ Юз қайтармай.

Бул ишларга йўқдир қило¹,
Сизлар бўлинг дафъи бало²,
Биров қолмай била-била³
Юринг, беклар, Асқаргача!

Бизлар борсак давлат билан,
Кесар қилч, оти билан,
Ғазо етса ғайрат билан,
Юринг, беклар, Асқаргача!

Гўрўглибек сазо этар,
Дони иши ғазо этар,
Жам бўлмасанг, ўзи жетар,
Юринг, беклар, Асқаргача!

Шунда Гўрўглибек қайтди. Оға Юнус эгнига либосини ташлай-ташлай келди. Гўрўглибек кийиб кириб келди. Саркардалари Мажнунни тўғри қилди. Гўрўгли Мажнунни миниб танҳо чиқиб кетди.

Оға Юнус тўпхонанинг устига чиқиб қараса, етти минг қипчоқ билан Шодмон мерган келаяпти: уч юз киши, хитой Бозор билан Саид Аҳмад келаяпти; уч юз найзадаст билан Холдор келаяпти; бир юз эллик киши билан Султонхўжа кўмирчи келаяпти; ўн икки минг сарбоз, тўрт юз тўқсон тўн билан Юсуфбек ҳам келаяпти.

Катта-дуркун қўшин бўлиб, ўттиз уч минг лашкар бўлиб, тўпни босиб жўнай берди. Гўрўглибек:— У, йигитлар, яхшилардан қолган нақлийт бор, бир тўхтайлик, кейиндагилар етиб келсин,— деб Арна тўлга бориб тўхтади. Ҳаммаси етиб борди... Гўрўглибек:

— Ҳар нима жон чиқмасдан бурун дийдор кўрармизми?! Урта йўлдан ўзимиз кетайлик, бўз йўлдан лашкар кетсин,— деб бировини бошлиқ қилиб, лашкарни бўз йўлдан юборди. Булар ўрта йўлдан ўтиб кетди.

Нуралихон «Ғубор кўринарми?»— деб кундузи тоғнинг устига чиқиб, Чамбилга қарайди. «Машъал кўринарми?»— деб кечаси қарайди. Ҳеч бир нишона йўқ. Тоғнинг пастига қараса, қирқ йигити билан Гўрўгли етиб келибди. «Авазхонга бориб айтсам... бир наъра урса, овозини эшитсам, армоним қолмас»,— деди. Авазхон етмиш икки еридан яра еб, отнинг гарданига ўзини

¹ Ҳийла.

² Балони қайтарувчи.

³ Бирга-бирга.

ташлаб қолибди. Шунда келиб, бобом келаяпти, деб отасига хабар берди:

Қирқ йигитга тулпор-бедов миндириб,
Халқ ичинда ел найзасин синдириб,
Бединларни ўз динига кўндириб,
Олло денг, отажон, бобом кўринди...

Шунда Авазхон бошини кўтариб, бир наъра урди. У ёғи Асқар тоғи, бу ёғи Сулдуз тоғини тешиб ўтгандек, (душманлар) ўз-ўзидан тўда-тўда, бўлак-бўлак бўла берди. Тоғнинг бир чўққиси устида Гулшароб ўтириб эди (Гўрўғли) йигитларига:—Ҳайданг урушнинг устига, мен бориб бир сўраб ўтайин қани...— деб тоғнинг баланддан келиб, қизга бир нима деяпти чоғи:

Алифдай қоматинг долдай букилиб,
Жавоб бер, қиз ўғлон, на деб йиғларсан?
Кўзда ёшинг кўксинг узра тўкилиб,
Хабар бер, қиз ўғлон, қайдин бўларсан?

Жаҳонда кўрмадим сен каби жонон,
Гул юзинг шуъласи ҳурларга монан (д),
Қаро кўзлик, ширин сўзлик, навжувон,
Жавоб бер, қиз ўғлон, на деб йиғларсан?

Хўб муносиб эрмиш сенинг жамолинг,
Ажойиб тушибди қадди-камолинг,
Турганда йиқитар боди-шамолинг,
Жавоб бер, қиз ўғлон, на деб йиғларсан?

Тишларинг маржондир, лабларинг асал,
Ҳуснингни кўрганда тузалар касал,
Қошларинг сунбулдир, зулфларинг кашал,
Хабар бер, қиз ўғлон, қайдин бўларсан?

Сўзларинг шакардир, лабларинг болди (р),
Ҳар замон боқишинг ақлимни олди,
Кўп ҳасрат этарсан, сенга на бўлди,
Жавоб бер, қиз ўғлон, қайдин бўларсан?

Келаётган манзилларинг олисди (р),
Сен менга изҳор эт сўзингнинг ростини,
Ҳуснинг мусулмондир, тилинг ғолисти.
Жавоб бер, қиз ўғлон, на деб йиғларсан?

Йиғламагин, келдик, кўнглим равшани,
Бу ҳолатда кўрдим, қиз ўғлон, сани,
Гўрўғли деюрлар, навжувон, мани,
Жавоб бер, қиз ўғлон, қайдин бўларсан?

Гулшаробга малол келиб, Гўрўғлига қараб айтаяпти:

Мандин савол сўрган киши,
Мен бахти қаро бўларман.
Баддир душманнинг қилмиши,
Мен бахти қаро бўларман.

Бунда ташлаб кетди мани,
Беш кун бўлди кўрмам ани,
Йўқлаган Авазинг қани,
Мен бахти қаро бўларман.

Шулдир Гулшаробнинг сўзи,
Мен ҳам Истамбул азизи,
Шособит копарнинг қизи,
Мен бахти қаро бўларман.

Кўнглим топиб, сўз айтмадинг мазали,
Мен бўларман Истамбулнинг гўзали,
Мени сўрсанг мусулмонман азали,
Душман деюб мендин гумон айлама.

Ташлаб келдим бу кун хонумонимни,
Гулшароб дер қурбон айлай жонимни,
Ҳақ йўлида тўксам шаҳид қонимни,
Душман деюб мандин гумон айлама.

Қилган ишинг Аваз этар демагин,
Бошқа-бошдин динин тутар демагин,
Жинси келса бирга кетар демагин,
Душман деюб мандин гумон айлама.

Ўғлинг келди Истамбулдан миндириб,
Кета бер, султоним, кўнглинг тўлдириб,
Уруш қилгин оғир сафлар синдириб,
Душман деб мандин гумон айлама.

Шунда Гўрўғлибек бурилиб қайтиб кета берди. Саид
Аҳмаднинг Авазхонга душманлиги бор эди, йигитлари-
га маъни қилиб айтди:

— Хў, йигитлар, Гўрўғлибек Истамбулга сафар қилиб борганига ўн саккиз йил бўлибди. Шунда кўрган азобим ҳали ҳам хаёлимдан чиққанича йўқ. Аввал буни бир англанд, сўғин бир ҳаракат қилайлик. Бир байталлик Авазқул учун ҳаммамиз ўлиб кетмайлик тағи.

Шодмон мерган бир тарафдин бориб ўн беш душманни отибди. Шунда бораётир эди, бир бобой олдидан ўтиб:

— Ассалому алайкум!— деди.

— Ваалайкум ассалом! А, сен ким?

— Айтди:— Мен Бобониёз. Истамбулга сафар қилиб борганимга ўн етти йил бўлди. Шундан шу ёққа банди тушиб қолиб эдим. Шу лашкар билан келиб қолдим.

— Э, мен сени ўлибди деб эшитиб эдим. Бўлмаса, сени мундоқ этиб қўймас эдим,— деб кўнглини овлаб кета берди. Шодмон мерганнинг тақимида икки бедов от бор эди, шунинг бировини инъом қилди. Бобониёз отни миниб, душманнинг бир тарафидин от қўйди.

Энди Гўрўғлибек бул аҳволни кўриб, Саид Аҳмадга қараб, бир нима деяпти чоғи:

Аваз ўлса, сени хундор тутарман,
Кўзинг ўйиб банди-зиндон этарман,
Сўймай сени тирик дорга тортарман,
Ўлмай, боргин ҳасобардор устига.

Қайси киши талошмаса орига,
Жабр этарман танда ширин жонига,
Юзи қаро бўлар маҳшар кунда,
Муханнас, бор ҳасобардор устига...

Қайси киши боласига сабр этар,
Қодир эгам ул бандини дўст тутар,
Бесабрлар рўзи маҳшар қон ютар,
Ўлмай, боргин ҳасобардор устига.

Ҳақдин ўлим келса, йўқдир чораси,
Наърангдин титрашур дилнинг пораси,
Душманнинг жонига мутлоқ балоси,
Шодмон, боргин милтиқ-андоз устига...

Бешинг ундан, бешинг бундан,
Ҳамманг бир ён, ўзим бир ён,
Чопишган гўччоғим, Қорача полвон,
Сен ҳам боргин Шособитнинг устига.

Урушнинг устига ҳайдаб кетди. Бир бўлак душманни олдига солиб, суриб бораётир эрди, Авазхоннинг кўзи тушиб қолиб:

— У, дийдор қиёматга қолмай, кел энди,— деб отнинг гарданини қучоқлаб юрибди:

Неча вақтдир мени боқдинг туз бериб,
Қичқирарман сен келар деб ёлвориб,
Агар ўлсам, тополмассан ахтариб,
Дийдор қиёматга қолмай, кел энди.

Сен мени кўрганда, мен сени кўрай,
Гул юзингни кўриб армонсиз бўлай,
Сен ҳам рози бўлгин, мен рози бўлай,
Дийдор қиёматга қолмай, кел энди.

(Уғлим) дедим, жабр айладим жонима,
Шаҳодат тўнларим бўяб қонима,
Шул бу кунлар заҳар чекиб жонима,
Дийдор қиёматга қолмай, кел энди.

Ҳеч киши отадан ёлғиз бўлмасин,
Ёлғиз киши бу жаҳонга келмасин,
Фарзанд ўлиб, ота йиғлаб қолмасин,
Дийдор қиёматга қолмай, кел энди.

Гўрўғлибек зўр қилди, икковининг ўртасида ўн беш қадам қолган вақтида Авазхон отдан учиб кетди. Авазхоннинг ёнбоши ерга тегмай, бориб қиличнинг боғидан тутди, олдига кўндаланг бориб, Авазхон деб чақирди, жавоб бермади. Шамол рўй бетга олиб чиқиб эди, шамол тегиб, аъзойи бадани кўкариб кета берди. «Чоғи бундан жудо бўлдим»,— деб отига кўндаланг олиб, қизга қараб келаяпти.

Чамбилбелдин таърифотинг эшитдим,
Кеча ётмай, кундуз ётмай, тун қотдим,
Хийла билан, макр билан оп қайтдим,
Менинг билан ҳамроҳ келган боламсан...

Ишонмадинг отанг айтган сўзига,
Талаб қилдинг фарзандингнинг изига,
Уғлингни олиб кел, Асқар тубига,
Нишон бўлиб ўзинг ўлган боламсан.

Ун иккида миниб отнинг устига,
Файрат билан қилич олиб дастига,
От чопардинг душманларнинг қастига,
Душманга қўзғолон солган боламсан.

Қайда борса, шунда зарбин ўтқариб,
Ҳар ғазода мушкул ишни битқариб,
Ким учундир ёрнинг жафосин кўриб,
Отимни одамхўр қилган боламсан.

Халқ ичинда эрлигини билдирмай
Халқ ичинда паймонамни тўлдирмай,
Тирикликда Гўрўғлини ўлдирмай,
Мандин аввал сафар қилган боламсан...

Шунда қизга етиб келиб, қизга қараб, нима дейсан:

Мен ҳам қилдим сенга ёлғон ваъдани,
Тўрангни ўлдириб келдим, навжувон,
Кўнгилга келтирмай ҳукми худони,
Боламни ўлдириб келдим, навжувон.

Яқин келма, сандин изо¹ тортарман,
Елғон сўзга нечук жавоб айтарман,
Ҳасратидин доим йиғлаб ўтарман,
Тўрангни ўлдириб келдим, навжувон.

Изо бериб, яқин келма қошима,
Фалак заҳар қотди ичган ошима,
Ғамдин бошқа киши келмас қошима,
Тўрангни ўлдириб келдим, навжувон...

— Тириклигида дуруст кўрганам йўқ эди, ўзимнинг
қўлимга беринг, хўп томоша қилайин,— деб... Авазхон-
ни йўқлаб келаяпти:

Авали шафқат билан қўлимни олган, тўрам,
Неча кундир шабгир уриб ҳамдамим бўлган, тўрам...

Кеча-кундуз сен талошиб номусу орим дединг,
Бул дунёда ғазо қилмоқ доимо корим дединг,
Ул Ҳасан бирла Ҳусайин икки гавҳар ёрим дединг,
Пир йўлинда жавлон уриб, бошини берган, тўрам...

¹ Изза.

Қайси кишини кўрай дей, энди мен қайда борай,
Кўнглим истаса сени, мен топиб қайдин кўрай,
Топарманми Аваз сени, ер юзини ахтарай,
Қодир эгам кўрса лойиқ, сенинг учун жон берай,
Менинг учун кўп талошиб мубтало бўлган, тўрам.

Гулшароб дер мен бу кун бўлдим хароб,
Ҳеч киши олдимга келмас мискини ҳолим сўраб,
Тонг-ла рўзи қиёматда қилгай кавсардин шароб,
То ўлгунча сени истар бахти қаро Гулшароб,
Менинг учун бўлиб қурбон, жаннатга кирган, тўрам.

Сарчашмага бориб, қалқонларини ечиб... етмиш икки еридан яра еган экан... оғзини ярасига қўйиб сўра берди... Шунда хўжасининг аъзосига жон югурди, томири пириллаб ура берди. Қулоғининг орқасидаги томирларини босди. Шунда тириклигини билиб, юзидан бўса қилиб, сарчашманинг қибла тарафида бир супа тош бор эди, супа тошнинг устига чиқиб Гўрўғлига қараса, Гўрўғли урушнинг устига ҳам кетолмайди, бу ёққа ҳам келолмайди. Шу ерда хўнграб йиғлаб ўтирибди.— У, Гўрўғлибек, келинг бунда, Авазхон омон топди,— деди.

Гўрўғлибек йўртиб келиб, отнинг устидан энкайиб олиб, Авазхонни кўкрагига босди. Кўкрагига босган ҳаммоно дам¹ ола берди. Тириклигини билиб, юзидан бўса қилиб, қизга тайин қилди:

— Оч қолдим деса, наҳори берма; сувсадим деса, сув берма. Агар наҳори берсанг, сув берсанг, аввали ўлар, ўлмаганда ҳам қоши тўкилиб, бандаликдин бекор бўлиб, пес бўлар,— деди. Шундай тайин қилиб, урушнинг устига ҳайдаб кетди...

Гўрўғлибек лашкарни уч бўлак қилди, бир дастасини қибла тарафдин, бир дастасини жануб тарафдин, бир дастасини шимол тарафдин қўйиб, шарқин тарафини очиб қўйди.

Шаш² дара дер эди. Шаш дарадан бориб, бир дарага борган ерида Нуралихон ўтган душманни қириб ўтирибди. Гўрўғлибек бунинг олдидан ўтиб бориб:— Бунни қириб соп³ қилиб бўлмайди. Лодон, қўйиб юбор, кета берсин. Бунинг сони бўлмаса, саноғи бўлмаса; ҳуркитиб, қочириб юбора бер,— деди.— Қириб соп қилиб бўлмай,

¹ Нафас.

² Шаш — шиш, олти.

³ Тамом.

на чоқлик душман қолибди?! Ўзюкянтинги яхши кўрсанг, кета бер, сени ким чақириб келди... — деб Нуралихон бобосидан ўшқалаянги чоғи:

Кутқармаднинг азоматдин,
Кўйгин мени ўз ҳолимга.
Шарм қилдим маломатдин,
Кўйгин мени ўз ҳолимга.

Қайтмас¹ сенинг юзинг кўрай,
На юз билан элга борай,
Сўрса нечук жавоб берай,
Кўйгин мени ўз ҳолимга.

Душманларга банди кетдим,
Йўллар юриб азоб тортдим,
Ўзим бориб, ўзим қайтдим,
Кўйгин мени ўз ҳолимга.

Нурали қайтмас ўлгунча,
Шаҳиди аъло бўлгунча,
Минг йигитга қўшилгунча
Кўйгил мени ўз ҳолимга.

Шунда бобоси Нуралихонга сўз айтади:

Отанг саҳар борган чоғда,
Тошни очиб кўрган чоғда,
Фарзандим, деб турган чоғда,
Шунда ҳамроҳ кимлар эрди?

Отанг борди, арзин айтди,
Неча сўзни баён этди,
Боз бир кетиб қайтганинда,
Шунда ҳамроҳ кимлар эрди?

Бир душман келди боз уриб,
Чик, банди, деди қичқириб,
Завој тоғдан чоғга кириб,
Ўлдиргаллар кимлар эрди?

Ул душманга зўрлик қилдинг,
Юзи билан ерга урдинг,

¹ Қандай қилиб.

Бир қўлини узиб олдинг,
Ери берган кимлар эрди?

Душманлар шумлик бошлади,
Йиғлатиб кўзинг ёшлади,
Бошларингга тош ташлади,
Тушмай олган кимлар эрди?

Бир қиз келди шева¹ билан,
Неча² ғамза, жилва билан,
Тўр ташлади ҳило билан,
Бирга чиққан кимлар эрди?

Душман сени-я банд этди,
Қарқининг устига беркитди,
Дорга қараб олиб кетди,
Олдингдаги кимлар эрди?

Душман сени олиб борди,
Мирғазаблар дорин қурди,
Жаллод сенига ничоқ сурди,
Дамин тутган кимлар эрди?

Мўминларнинг пир йўлдоши,
Ғарбиятдир анинг иши,
Қаро тўғлик полвон киши,
Унг ёғингда кимлар эрди?

Сўнгра келган икки жонон,
Жамоллари хурга монан (д),
Қўлида гул икки ўғлон,
Бошингдаги кимлар эрди?

Отанг борди, ани отди,
Душманни отдан йиқитди,
Ушлаб берди қочган отди,
Жало берган кимлар эрди?..

Шанда лалов-лалов, эгасиз қолиб, қаровсиз душманлар қочиб кетди. Шаш оғзида Гўрўғлибек омон-ал омон, деб йигитларини олиб қайтди... Энди йигитларига айтди:— Бир ҳисоб қилинг қани, ким бор, ким йўқ? Ҳисоб қилдилар. Булардан ҳам уч юз киши шаҳиди аъло бўлган экан...

¹ Ишва.

² Қўлёмзада начча.

Шунда Авазхон билан Гулшаробни, Нуралихонни —
учовини маопага солиб, лашкардин олдин жўнатди,
кейнидан лашкарни жўнатди. Энди ўзи Мажнунни ми-
ниб, шаҳидларнинг бошига бориб, шаҳидлар билан
хўшлашиб, рози бўлинглар деяпти чоғи:

Бизнинг билан ҳамроҳ бўлиб келдингиз,
Юз қайтармай қиличингиз урдингиз,
Армон билан сизлар шаҳид бўлдингиз,
Менинг учун жавоб беринг, ёронлар.

Уғил-қизинг отамиз, деб келсалар,
На деб жавоб берай, савол сўрсалар,
Алар келиб кўп йиғлашиб турсалар,
Юрагимга олов солдинг ёронлар.

Ўз-ўзимдан таъсир қилар ўзима,
Ҳажрингиздин¹ ёшлар тўлар кўзима,
Мен ҳам рози бўлдим берган тузима,
Сиз ҳам биздин рози бўлинг, ёронлар.

Қардошларим мени олиб борарлар,
Уриб-сўкиб тор лаҳадга қўярлар,
Икки малак раббинг ким, деб сўрарлар,
Менинг учун жавоб беринг, ёронлар!

Гўрўғлибек шундай хўшлашиб, тирик одам билан
хўшлашгандай бўлиб, орқасига қарай-қарай жўнаб кет-
ди. Уч кечаю уч кундуз йўл юриб, Чамбилга етиб бориб,
Гулшароб билан Авазхонни никоҳ қилиб, биров-бирови-
га топширди-да, мурод-мақсадига етди шунда.

¹ Қўлёзмада ҳижрингиздин.